

Jak jsem vytvářel klinickou psychologii

Rozhovor s doc. Janem Srnцем

VÍT KRIŠTOF

Na Filozofickou fakultu nastupoval krátce před komunistickým pučem r. 1948. Hovoří o studiu v 50. letech a o tom, jak složité bylo založit v době totality obor klinické psychologie v Československu.

Ve kterém roce jste nastoupil na Karlovu univerzitu jako student? Jak tehdy vypadalo studium na vysoké škole?

První studijní rok 1947 jsem zapisoval: filozofii, psychologii, sociologii, a lékařskou psychologii. Byla svoboda volby. Stipendisté měli povinnost složit nějaké zkoušky a odchodit daný počet hodin, ale jinak ještě nebyl bodový systém. Zapisoval jsem se na Filozofickou fakultu a příslušnost ke katedře z toho vyplynula až podle zapsaných předmětů.

Kde se tehdy učilo?

Bylo to, nemýlím-li se, v Celetné 20 a také na Hlavní budově. Později pak i v Toskánském paláci na Hradčanském náměstí. Hodně se to stěhovalo, krátce se učilo i v Břehové.

V 50. letech byla například sociologie komunisty považována spíše za buržoazní pavědu. Jak bylo nahlíženo na psychologii?

Po r. 1948 nebyla ani psychologie uznávána jako věda. Výjimkou snad byla jen pedagogická psychologie.

Klinické psychologii pomohl „stratég“ prof. PhDr. Jan Doležal¹. Už ve čtyřicátých letech odhadl budoucí využitelnost psychologie ve zdravotnictví. Upravil podle toho studijní plán, který doplnil o povinný biologický základ a studentům vyšších ročníků umožňoval specializaci ve zvolené oblasti praxe. Několik předmětů externě učili kvalitní lékaři².

Co vás přivedlo ke studiu klinické psychologie?

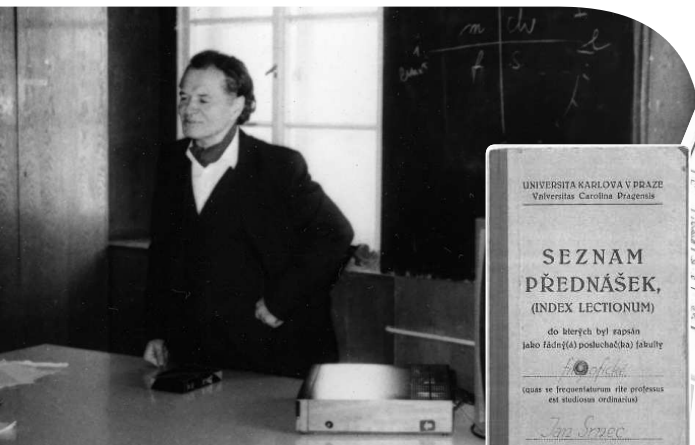
To vás musím trochu opravit, já jsem ke klinické psychologii nebyl přiveden, ale vytvářel jsem ji. Od začátku jsem intenzivně spolupracoval s lékaři, zejména psychiatry. Tím jsem u nás tvořil trochu výjimku. Myslím, že taková vzájemně se doplňující spolupráce a dobré vztahy jsou pro rozvoj psychologie ve zdravotnictví klíčové.

V roce 1952 prof. Doležal pověřil mě a MUDr. Servítu vytvořením studijního programu pro práci psychologů ve zdravotnictví. V letech 1953–54 se nám podařilo otevřít oddělení klinické psychologie.

V rámci klinické specializace se postupně přidávaly předměty. Začátkem osmdesátých let tak tvořily o 20 hodin více než v padesátých letech. Přibyla

¹ Prof. Doležal se mimochodem učil v Německu ještě u Wilhelma Wundta.

² Jako např. prof. Vondráček (Psychologie nemocných a Přehled klinické patologie), Haas, Wolf, Knobloch (Psychotherapie s cvičením) či Brachfeldovi, Fischer, Hostomská (obory dětské medicíny).

například Neurofyziologie nebo Speciální techniky v psychoterapii. Externí učitelé postupně střídali starší kolegové se zkušenostmi z praxe.

Ideologicky motivovaný negativní postoj k vědecké psychologii se v šedesátých letech zlepšil. Také zájem studentů o klinickou specializaci se zvyšoval.

Kdy se nejvíce změnil pohled vedení fakulty na psychologii? Bylo to už po ustavení oddělení klinické psychologie?

To ještě dlouho ne. Psychologie byla podporovaná především lékaři. Fakultami i Společností Jana Evangelisty Purkyně (zal. r. 1949). Ta občas pořádala psychiatrické konference, kterých se účastnili i psychologové. Psychiatrická společnost lékařů byla v 50. letech z jedné třetiny tvořena psychology.

Jak byla klinická psychologie ovlivňována totalitním režimem?

Díky spojení s lékaři na nás totalitní útlak tolik nedolhal ani před vytvořením klinické specializace. Roli „proti totalitě“ tu sehrálo asi členství moje a přítele

Langmeiera v České lékařské společnosti. Na začátku také členství prof. Doležala ve Straně. Kromě toho psychologie může být na rozdíl od filozofie či historie méně ideologicky nabitá.

Jaký vliv měla totalita na výuku?

Do roku 1948 byla fakulta svobodná, učili tam velmi kvalitní pedagogové. V průběhu dalších čtyřiceti let se situace zhoršila. V osmdesátých letech to někdy bylo tak, že buď byl psycholog kvalitní, ale nebyl ve Straně, nebo tam byl, ale nebyl kvalitní.

Publikovat jsme mohli jako spoluautoři i samostatně v lékařských časopisech (hlavně v Psychiatrii). V časopise Čs. psychologie byly některé články z ideologických důvodů odmítány. Ale mohly být uveřejněny v psychiatrickém časopise; například práce z vývojové a genetické psychologie; podobně články z metodologie a psychologické teorie vznikaly svobod-

foto: archiv doc. Srnce

ně, mimo filosofickou fakultu. Někteří členové katedry byli omezováni i v přednášení.

Já byl na Katedře tolerován jako výzkumný asistent. Přednášet jsem ale mohl poměrně svobodně. Přednášel jsem tak třeba i o LSD a nových trendech v metodologii. Při komunistických prověrkách nestraníků v roce 1970 mne komise asi hodinu poměrně vlídně přesvědčovala, abych vstoupil do strany. Kdybych to byl udělal, stal bych se prý vedoucím katedry. Já ale odmítl s tím, že bych přátelům nemohl zdůvodnit, že jsem vstoupil do strany, abych se stal vedoucím katedry. To zabralo.

Jaká byla Vaše náplň práce, když jste začínal jako klinický psycholog?

Začínal jsem v roce 1949 ještě jako student-laborant na výzkumném oddělení Psychiatrické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice. Doc. Nevoles se zabýval psychotropními látkami (mezkalin aj.), s doc. Roubíčkem jsme později zkoumali LSD.

Poté jsem jako odborný asistent-psycholog na psychiatrické klinice dělal především diagnostiku. Pracoval jsem ale také spolu s PhDr. Drábkovou sen. na výzkumu u hospitalizovaných dětí, a hlavně na svém experimentálním projektu schizofrenní poruchy. Později, po změně pracoviště na VÚPS jsem byl metodologem, vedoucím odd. „Data Processing“ (*zpracování dat, pozn. red.*). Rozhodl jsem se na KPS FF UK v roce 2001 skončit. Nechtěl jsem působit jenom jako externí učitel (bez jakékoli možnosti vlivu na vedení katedry), navíc pod komunistickým vedoucím doc. Rymešem.

Jaké diagnostické testy se používaly nejvíce? Jak se dostaly ze západu do Čech?

Pracoval jsem s testy, které přivezli psychiatři z Anglie. Originály jsem překládal do češtiny. Tvořil jsem kopie, protože ze začátku nebylo, kde je koupit. Když byly

potřeba nějaké předměty jako například Kohsovy kostky, museli jsme si je sami ručně vyrobit.

Velmi často jsme užívali Binet-Simona a Ravena. Ravenův test patřil po jistou dobu k rutinnímu vyšetření každého přijatého pacienta, takže správné výsledky umím odříkat dodnes nazpaměť (načež pan docent tuto dovednost názorně předvádí).

Probíhaly tehdy nějaké standardizační testy pro českou populaci?

Ano, ale místo nich spíš přibývaly zkušenosti, neorganizovaně, na menších vzorcích.

Jak hodnotíte současnou vědeckou psychologii a jak se za posledních 50 let proměnila?

Přerušila se kontinuita vývoje vědecké psychologie. Předtotalitní kantoni odešli do důchodu nebo byli nuceni odejít. Procento kvalitního „dorostu“ se snížilo, také vzhledem k dřívějším stranickým kritériím výběru studentů. Někteří perspektivní odborníci emigrovali. Po 1989 se doplňovaly mezery v dříve zamítaných oborech (např. psych. Práce a organizace – personalistika, management apod.). To by však nemělo vést k novému zanedbávání prospěšných a osvědčených aplikací: mám na mysli především klinickou psychologii. Nové perspektivy nabízejí neurovědy.

” Ohrožení do budoucna vidím v komercializaci oboru psychologie a v orientaci absolventů na finančně lákavé aplikace. “

Ohrožení do budoucna vidím v komercializaci oboru psychologie a v orientaci absolventů na finančně lákavé aplikace (móda psychologických poraden apod.).

Jsou nějakí klienti a jejich příběhy, na které dodnes vzpomínáte?

Na dva klienty velmi. První byl muž s paranoidní schizofrenií, který byl i hospitalizován u nás na klinice. Seznámil jsem se s ním už jako s bývalým pacientem a usmyslel jsem si, že mu „rozmluvím“ ten jeho blud. Několik týdnů jsem se jím zabýval, většinou po pracovní době, ale marně. Byla to pro mě cenná lekce, že to se schizofrenikou není tak snadné.

Doc. PhDr. Jan Srnec, CSc. (*1928), první klinický psycholog v Česku. Věnuje se psycho-diagnostice, metodologii, etice a poradenství. Je nositelem Medaile za zásluhy o rozvoj UK (1998) a Medaile J. E. Purkyně za činnost v České lékařské společnosti (1978). Spoluzaložil Demokratický klub (zal. r. 1948, legalizovaný r. 1990). Mrzí ho, že kvůli pandemii nemůže pravidelně chodit na své každodenní tříkilometrové procházky.

Druhý je smutný případ z vysokoškolské poradny. Jednalo se o nadanou výtvarnici z dobré rodiny se subklinickou schizofrenií. Nezval jsem si ji na terapie, ale pracoval jsem s ní pouze psychagogicky, subterapeuticky, abych se pokusil o adaptaci. Náš vztah se začal vymykat z role terapeut-klient, hraničilo to s kolegiálitou. Nezbylo mi nic jiného než předat ji do péče klinickému psychologovi, ten pak i psychiatrovi. Nakonec ale bohužel skončila sebevraždou. Pro mne to bylo důležité poučení.

Děkuji za sdílení. Tehdy už fungovala pro studenty VŠ psychologická poradna?

Jako viceoborová (nejen psychologická) poradna existovala při OD Praha - Břevnov deset let, než ji zakázali komunisté. Měli podezření, že tam studenty infikujeme nějakým antikomunismem, protože tam byla samozřejmě zachována důvěrnost sdělení. Je to škoda, protože fungovala dobře. Rektor ČVUT mi tehdy dokonce písemně poděkoval.

Koho považujete za největší osobnost české psychologie?

Je jich víc, které pokládám za skutečné osobnosti, kterých si vážím nejen odborně, nýbrž i lidsky. Ze zemřelých psychiatrů bych jmenoval na prvním místě Heverocha, opravdového zakladatele lékařské psychologie. To je podle mě samostatný obor – to, co má znát lékař z psychologie.

Dále psychiatry Vondráčka (propagujícího vědy psychologicko-psychiatrické) a Nevoleho, který zkoumal mezkalin aj. halucinogeny a napsal *Čtyřrozměrné vidění a O smyslových iluzích*. Ze zemřelých psychologů jsou to Stavěl, Tardy a Doležal, kteří mě

učili od začátku mého studia. Dále to jsou Jiří Hoskovec, Miluše Sedláková, Josef Švancara, Boleslav Hubálek...

Kdybyste si mohl znovu vybrat, stal byste se psychologem?

Ano, určitě bych byl věrný psychologii. Znovu bych usiloval o to, aby se klinická psychologie stala skutečným povoláním, se svou komorou. Do větší míry bych se také věnoval duchovědám. V rámci nich bych zkoumal psychologii hudby, umění. A také filozofii člověka. Velice bych psychologům doporučil číst knihy nedávno zesnulého prof. Jana Sokola.

Chtěl byste něco vzkázat mladým psychologům?

Neprahněte jenom po penězích, milujte a pěstujte svůj obor. Respektujte klinickou psychologii jako povolání. Přeji si, aby se vám podařilo nahradit ty psychology, kteří u nás chtěli dělat neuropsychologii, ale protože nemohli, opustili raději svoji vlast. Toto je moje krédo: Věřím v budoucnost psychologie. Aby se brzy zotavila z těch škod, které na ní napáchal dřívější režim...

Co by vám bylo pomohlo na začátku vaší kariéry?

Pomohla by mi matematika. Měl jsem ji rád. Pomohla by mi také, kdybych mohl dále zkoumat, co jsem začal. Základní poruchu, schizofrenii, která souvisí s nastavením mysli.

Teď pracuji na jednom spíš teoretickém projektu. Až ho dokončím, tak když budu moci, určitě přijde na řadu má oblíbená psychologie hudby. ■

O psychologii za totality: Srnec, J. (2019). Autobiografické záznamy o vývoji oboru klinická psychologie v ČR. *Československá psychologie, časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 63(6), 706-721.
Weiss, P. (2011). Etické otázky v psychologii. *Portál*. (1. kapitola)

Děkujeme za milý rozhovor doc. Srnecovi a za ochotnou technickou spolupráci PhDr. Evě Dragomírecké, Ph.D.